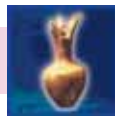

נחמיה בן חכליה

א י ש ה מ ע ש

7

מאה 5 לפני הספירה

שר המשקים בארמון
ארתחשטא מלך פרס

מינוי לפחה ביהודה בעל
סמכויות שילטוניות וחיל צבאי

עליה ירושלימה וסיוור לילי
לסקירת הריסות חומותיה

מלחמת חורמה באליטות

כריית אמנה מחדשת על קיום
התורה ומצוותיה

מיקום שער האשפות המקורי - מקומו המסוער של שער האשפות המוזכר בתנאי חומת נחמיה. במקום פנוי אשפת העיר לערוץ נחל קידרון, בימים ההם בזמן הזה.

נחמיה בן חכליה עולה על בימת התנ"ך בעת מילוי תפקידו כמשקה ארתחשטא, מלך פרס, בארמון המלכות אשר בשושן הבירה. באקראי פוגש נחמיה ביהודים השבים מארץ יהודה בה תקוע ומפרפר תהליך שיבת ציון בהנהגת עזרא. למשמע המצב האיום ביהודה יושב נחמיה מתאבל, בוכה, צם ומתפלל ולבסוף מחליט לעשות מעשה ולנצל את קשריו האישיים עם המלך - "וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ נִסְחָן שְׁנַת עֶשְׂרִים לְאַרְתַּחֲשַׁטָּא הַמֶּלֶךְ יָיִן לִפְנֵי וְאִשָּׂא אֶת הַיַּיִן וְאֶתְנָה לְמֶלֶךְ וְלֹא הֵייתִי רַע לִפְנֵי: וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ מְדוּעַ פָּנִיךָ רָעִים וְאֵתָה אֵינְךָ חוֹלָה אֵינְךָ זֶה כִּי אִם רָע לָב וְאֵירָא הֲרֵבָה מְאֹד: וְאָמַר לְמֶלֶךְ הַמֶּלֶךְ לְעוֹלָם יַחֲיֶה מְדוּעַ לֹא יָרְעוּ פְּנֵי אִשָּׁר הָעִיר בֵּית קְבָרוֹת אֲבֹתַי הַרְבֵּה וְשַׁעֲרֶיהָ אֲכָלוּ בָאֵשׁ... וְאָמַר לְמֶלֶךְ אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב וְאִם יֵיטֵב עֲבֹדָה לִפְנֵיךָ אִשָּׁר תִּשְׁלַחֲנִי אֶל הַיְהוּדָה אֶל עִיר קְבָרוֹת אֲבֹתַי וְאֶבְנֶנָּה: וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ וְהַשְּׂגַל יוֹשֶׁבֶת אֶצְלוֹ עַד מָתַי יַחֲיֶה מְהֻלְכָךְ וּמְתִי תִשׁוּב וַיֵּיטֵב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַחֲנִי וְאֶתְנָה לוֹ זְמַן: וְאָמַר לְמֶלֶךְ אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב אֲגֹרֹת יִתְּנוּ לִי עַל פְּחוֹת עֶבֶר הַנְּהָר אִשָּׁר יַעֲבִירוּנִי עַד אִשָּׁר אָבוֹא אֶל הַיְהוּדָה: וְאֶגְרֹת אֶל אֶסְף שֹׁמֵר הַפְּרִדָּס אִשָּׁר לְמֶלֶךְ אִשָּׁר יִתֵּן לִי עֲצִים לְקָרוֹת אֶת שַׁעֲרֵי הַבִּירָה אִשָּׁר לְבֵית וְלַחֹמַת הָעִיר וְלְבֵית אִשָּׁר אָבוֹא אֵלָיו וַיִּתֵּן לִי הַמֶּלֶךְ כִּכַּד אֱלֹהֵי הַטּוֹבָה עָלַי: וְאָבוֹא אֶל פְּחוֹת עֶבֶר הַנְּהָר וְאֶתְנָה לָהֶם אֶת אֲגֹרוֹת הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח עִמִּי הַמֶּלֶךְ שְׂרִי חֵיל וּפְרָשִׁים" (נחמיה ב).

כך מוצא עצמו נחמיה עושה דרכו ירושלימה בראש שיירת חומרי גלם לביצור העיר, מצויד באישורי בניה ותעודות מסע מלכותיות ומלווה בגדודי לוחמים פרסים.

61

נקי
הלעת

עם הגעתו ירושלימה יוצא נחמיה באישון לילה לסקירת מצב חומת ירושלים הפרוצה מאז מלחמת החורבן נגד הבבלים - "וְאָבֹא אֶל יְרוּשָׁלַם וְאָהִי שָׁם יָמִים שְׁלֹשָׁה: וְאָקוּם לַיְלָה אֲנִי וְאֲנָשִׁים מֵעֵט עָמִי וְלֹא הִגְדַּתִּי לְאָדָם מִה אֱלֹהֵי נַתַּן אֶל לְבִי לַעֲשׂוֹת לִירוּשָׁלַם וּבִהְמָה אֵין עָמִי כִּי אִם הִבְהֵמָה אֲשֶׁר אֲנִי רֹכֵב בָּהּ: וְאֶצְאָה בְשַׁעַר הַגֵּיא לַיְלָה וְאֶל פְּנֵי עֵין הַתְּנַיִן וְאֶל שַׁעַר הָאֲשָׁפֹת וְאָהִי שַׁבֵּר בְּחֹמַת יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר הֵם פְּרוּצִים וּשְׁעָרֶיהָ אֶכְלוּ בָאֵשׁ: וְאֶעֱבֹר אֶל שַׁעַר הָעֵין וְאֶל בְּרַכַּת הַמֶּלֶךְ וְאֵין מְקוֹם לְבִהְמָה לְעֹבֵר תַּחְתָּי: וְאָהִי עֹלָה בְנַחַל לַיְלָה וְאָהִי שַׁבֵּר בְּחֹמָה וְאֲשׁוּב וְאָבֹא בְשַׁעַר הַגֵּיא וְאֲשׁוּב וְהִסְגַּנִּים לֹא יָדְעוּ אֲנָה הִלְכַתִּי וּמָה אֲנִי עוֹשֶׂה וְלִיְהוּדִים וְלִפְהֻנִים וְלַחֲרִים וְלַסַּגִּיִם וְלִיתֵר עוֹשֶׂה הַמְּלָאכָה עַד כֵּן לֹא הִגְדַּתִּי: וְאוֹמֵר אֱלֹהִים אַתֶּם רְאִים הֲרַעָה אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ בָּהּ אֲשֶׁר יְרוּשָׁלַם חֲרָבָה וּשְׁעָרֶיהָ נִצְתּוּ בָאֵשׁ לְכוּ וּנְבַנֶּה אֶת חֹמַת יְרוּשָׁלַם וְלֹא נִהְיָה עוֹד חֲרָפָה: וְאֶגִּיד לָהֶם אֶת יַד אֱלֹהֵי אֲשֶׁר הִיא טוֹבָה עָלַי וְאֶף דְּבַרִּי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר אָמַר לִי וַיֹּאמְרוּ נָקוּם וּבְנִינוּ וַיִּחְזְקוּ יְדֵיהֶם לְטוֹבָה" (נחמיה ב).

לצורך יעול העבודה והצלחת המבצע הכביר מחלק נחמיה את חומת העיר לגזרות, וכל בית אב או יושבי עיר מסוימת אחראים על בניית חלק מוגדר בחומה. עבודה עמלנית וחסרת סכוי זו אינה זוכה ליותר מאשר יחס בזו וזלזול מצד עממי הארץ ומנהיגיהם, סנבלט החורוני, טוביה, העבד העמוני וגשם הערבי.

שַׁעַר הָאֲשָׁפֹת הַיְהוּדָאִי עוֹרֵק הַתְּנוּעָה בֵּין הָעִיר הָעִתִּיקָה לְכַכַר סִילוּאָן. בַּמָּאָה ה־19.

עם התקדמות הפרויקט והפיכת חומת ירושלים לעובדה כמעט בת קיימא כנסת הנהגת הגויים להיסטריה ויוזמת התקפה רבתי על הבונים והחומה

שער האשפות כיום - בלתי ניתן לזיהוי לאחר הסרת בית השער והרחבתו לכדי מעבר אוטובוסים בדרכם אל הכותל.

הגבונית, אלא שמזימתם נחשפת והם יורדים מן הרעיון. מני אז מחלקים הבונים את שעוניהם, כוחותיהם וציודם בין הבניה לחובת האבטחה והשמירה, ומעצבים נהלי אבטחה כפדניים. - "וַיְהִי מִן הַיּוֹם הַהוּא חָצִי נְעָרֵי עֹשִׂים בְּמִלְאכָה וְחָצָיִם מְחַזְקִים וְהַרְמָחִים הַמְגַנְנִים וְהַקְּשָׁתוֹת וְהַשְּׂרִינִים וְהַשָּׂרִים אַחֲרַי כָּל בֵּית יְהוּדָה: הַבּוֹנִים בַּחֹמָה וְהַנְּשָׂאִים בְּסָבֵל עֹמְשִׁים בְּאַחַת יָדוֹ עֹשֶׂה בְּמִלְאכָה וְאַחַת מְחַזְקֵת הַשֶּׁלַח: וְהַבּוֹנִים אִישׁ חֲרָבוֹ אֲסוּרִים עַל מְתָנְיוֹ וּבּוֹנִים וְהַתּוֹקֵעַ בְּשׂוֹפָר אֲצֵלִי: וְאָמַר אֶל הַחֲרִים וְאֶל הַסְּגָנִים וְאֶל יֵתֵר הָעַם הַמְּלַאכָה הַרְבֵּה וְרַחֲבָה וְאַנְחֵנוּ נִפְרָדִים עַל הַחֹמָה רְחוֹקִים אִישׁ מֵאַחֵיו: בְּמָקוֹם אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל הַשׂוֹפָר שָׁמָּה תִקְבְּצוּ אֵלֵינוּ אֶלְהִינוּ יִלְחָם לָנוּ: וְאַנְחֵנוּ עֹשִׂים בְּמִלְאכָה וְחָצָיִם מְחַזְקִים בְּרָמְחִים מַעְלוֹת הַשְּׁחָר עַד צֵאת הַכּוֹכְבִּים: גַּם בְּעַת הַהִיא אֲמַרְתִּי לָעַם אִישׁ וְנִעְרוּ לֵלֵנוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם וְהָיוּ לָנוּ הַלֵּילָה מִשְׁמֵר וְהַיּוֹם מְלָאכָה: וְאִין אָנִי וְאָחִי וְנְעָרֵי וְאַנְשֵׁי הַמִּשְׁמֵר אֲשֶׁר אַחֲרַי אִין אֲנַחְנוּ פְּשָׁטִים בְּגִדֵינוּ אִישׁ שֶׁלַח הַמַּיִם" (נחמיה ד).

עם התערות נחמיה בחברת שבי ציון עומד הוא על עיוות חברתי קשה השורר בה. בני העניים ובנותיהם, שדוניהם וכרמיהם כולם ממושכנים לראשי הצבור ועשיריו תמורת מוצרי מזון בסיסיים, שהנם כה נדירים בשנות הבצורת הפוקדות את ירושלים המתחדשת. נחמיה יוצא למלחמת חורמה כנגד ההנהגה והאליטות היהודיות עד אשר הנם משחררים את עבדיהם ונחלותיהם אותם מישכנו תמורת מזון אחיהם הדלים. גם לאחר סיום שיקום חומת ירושלים עדין רחוקה העיר החרבה ברובה

23 מפה עמ' 338

השער הנוסף - שער משני ממערב לשער האשפות הנוכחי. ברקע ציור המשחזר את החיים בוקי ירושלים של ימי הבית השני.

מלהוות מקור משיכה למשתכנים חדשים, לפיכך נחמיה הנהגה מסמכויות פחה מטעם השלטונות ומגיבוי הרחמי של עזרא מכריז על מבצע איכלוס כפוי כשעל תושבי כל עיר ועיר ביהודה לשלוח נציגות למגורים בעיר הפיתוח - ירושלים - "וישב שרי העם בירושלם ושאר העם הפילו גורלות להביא אחד מן העשרה לשבת בירושלם עיר הקדש ותשע הידות בערים: ויברכו העם לכל האנשים המתנדבים לשבת בירושלם" (נחמיה יא).

על רמתם הרוחנית של שבי ציון אותם מנהיגים עזרא ונחמיה ניתן ללמוד מההלם התרבותי בו הגם נתונים לאחר התוודעותם למצוות חגי תשרי ומשמעותם ב'כינוס ההתעוררות' העצום אותו יזום העם ברחבת שער המים הירושלמי - "ויאספו כל העם כאיש אחד אל הרחוב אשר לפני שער המים ויאמרו לעזרא הספר להביא את ספר תורת משה אשר צוה ידוד את ישראל... ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים מן האור עד מחצית היום נגד האנשים והנשים

שער המים - בתאור חלוקת גזרות בניית החומה כותב נחמיה "והנתינים היו יושבים בעופל עד נגד שער המים למזרח והמגדל היוצא" - בדיוק במקום זה - העופל המפריד בין עיר דוד להר הבית, מוצאים אנו שרידי שער הפונה למעין היחון, ולצדו מגדל מבוצר הבולט מזרחה, וכיום קבור המגדל ברובו תחת הכביש.

והמְבִינִים וְאֲזַי כָּל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה ... וַיַּעֲמֹד עֲזָרָא הַסֹּפֵר עַל מַגְדָּל עֵץ אֲשֶׁר עָשׂוּ לְדָבָר... וַיֹּאמֶר נְחֻמְיָה הוּא הַתְּרַשָּׁתָא וְעֲזָרָא הִכְהֵן הַסֹּפֵר וְהַלּוּיִם הַמְּבִינִים אֶת הָעָם לְכָל הָעָם הַיּוֹם קָדֵשׁ הוּא לַיְדוּד אֱלֹהֵיכֶם אֶל תִּתְאָבְלוּ וְאֵל תִּבְכּוּ כִּי בֹכִים כָּל הָעָם כְּשָׁמְעִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה: וַיֹּאמֶר לָהֶם לִכּוּ אֲכָלוּ מִשְׁמָנִים וּשְׂתוּ מִמַּתְקִים וּשְׁלַחוּ מְנוֹת לְאִין נִכּוֹן לוֹ כִּי קָדוֹשׁ הַיּוֹם לְאֲדֹנֵינוּ וְאֵל תַּעֲצְבוּ כִּי חֲדוּת יְדוּד הִיא מַעֲזָכֶם... וּבַיּוֹם הַשְּׁנַי נֶאֱסַפּוּ רֵאשֵׁי הָאֲבוֹת לְכָל הָעָם הַכֹּהֲנִים וְהַלּוּיִם אֶל עֲזָרָא הַסֹּפֵר וְלִהְשִׁיכִיל אֶל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה: וַיִּמְצְאוּ כְּתוּב בַּתּוֹרָה אֲשֶׁר צָוָה יְדוּד בְּיַד מֹשֶׁה אֲשֶׁר יִשְׁבּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּסֻכּוֹת בְּחָג בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי: וְאֲשֶׁר יִשְׁמִיעוּ וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּכָל עָרֵיהֶם וּבִירוּשָׁלַם לֵאמֹר צְאוּ הָרָה וְהִבִּיאוּ עֲלֵי זֵית וְעֲלֵי עֵץ שָׁמוֹן וְעֲלֵי הֲדַס וְעֲלֵי תְּמָרִים וְעֲלֵי עֵץ עֵבֶת לַעֲשֵׂת סֻכּוֹת כְּכַתוּב:

(נחמיה ח).

אם על רקע מצבו הרחוני של הדור, התנתקותו ובורותו בתורה ובמצוותיה, ואם כמסורת גדולי האומה כמשה ויהושע, מעמיד נחמיה את העם בטקס חידוש הברית לקיום תורת ה', לא לפני נשיאת סקירה היסטורית על שורשי העם מעלליו ותוצאותיהם. ברית זו מכונה ה'אמנה' ובמרכזה המצוות בהן מתרשל העם - נשואי תערובת, שמירת שבת, שמיטה, עניני המקדש וסדרי עבודתו. מעמד אדירים זה של אישורו וקבלת תורה מחודשת על

יְדִי שְׁבִי צִיּוֹן נוֹתֵן אֶת רִישׁוֹמוֹ בַּתְּפִילַּתְנוּ יוֹם יוֹם - "וַיֹּאמְרוּ הַלְלוּם יְשׁוּעַ וְקַדְמֵי־אֵל
 בְּנֵי חֲשַׁבְנִיהַ שְׁרַבְיָה הוֹדִיָּה שְׁבַנְיָה פְתַחְיָה קוֹמוּ בְּרַכּוּ אֶת יְדוֹד אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם
 עַד הָעוֹלָם וַיְבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדָךְ וּמְרוֹמֶם עַל כָּל בְּרָכָה וַתְּהַלְלָה: אֵתָהּ הוּא יְדוֹד לְבַדְּךָ
 אֵתָהּ עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיַּמִּים
 וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם וְאֵתָהּ מַחִיָּה אֶת כָּל־כְּלֵם וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִיִּים: אֵתָהּ הוּא יְדוֹד
 הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בַּחֲרַת בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשִׁמְתָּ שְׁמוֹ אַבְרָהָם: וּמִצָּאתָ
 אֶת לָבָבוּ נְאֻמֵּן לְפָנֶיךָ וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית לְתַת אֶת אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַחֲתִי הָאֲמֹרִי
 וְהַפְּרָזִי וְהַיְבוּסִי וְהַגְּרִגְשִׁי לְתַת לִזְרַעוֹ וְתִקַּם אֶת דְּבָרֶיךָ כִּי צְדִיק אַתָּה: וְתִרְאֵה אֶת
 עֲנִי אֲבִחְתִּינוּ בְּמִצְרַיִם וְאֵת זַעֲקָתָם שְׁמַעְתָּ עַל יַם סוּף: וְתַתֵּן אוֹתוֹת וּמִפְתִּים בְּפַרְעֹה
 וּבְכָל עַבְדָּיו וּבְכָל עַם אֲרָצוֹ כִּי יִדְעֶתָ כִּי הִזִּידוּ עֲלֵיהֶם וְתַעַשׂ לָךְ שֵׁם כְּהַיּוֹם הַזֶּה:
 וְהֵם בְּקַעַת לְפָנֶיךָ וַיַּעֲבְרוּ בַתּוֹךְ הַיָּם בַּיַּבְשָׁה וְאֵת רַדְפֵיהֶם הִשְׁלַכְתָּ בַּמַּצּוֹלֹת כְּמוֹ
 אֶבֶן בַּמַּיִם עֲזִים" (נחמיה ט).

הגיא - התוואי הגאוגרפי המהווה נקודת מוצא לכל זיהויה של ירושלים 'הגיא' היורד משער שכם, מנציח רחוב על שמו, מגיע אל שער האשפות, ומשם עד ברכת השילוח. מהשער הפונה אליו יוצא נחמיה למסע ההכרות הלילי עם חומות העיר ההרוסות 'וצאאה משער הגיא לילה זאל פני עין תנן'. הוא השער המשאיל את שמו לפתח משעולו ההרים המחובר את תל אביב ירושלימה, באב אל וואד

אל מול תרבות המערב

מול יוון רומא וביזנטיון (324 - 333)

כיבוש ירושלים בידי אלכסנדר מוקדון וחדירת התרבות ההלניסטית לארץ ישראל מהווה אתגר עצום לחכמי ישראל ולמנהיגם, **שמעון הצדיק**. אתגרים לא פחותים תספק לחכמי האומה הממלכה החשמונאית אשר תשכח את שרשי וסיבות מרידתה ותתיוון בעצמה. כאן יזקקו **יהושע בן פרחיה** ו**שמעון בן שטח** למלוא התעוזה, ההתלטיות ויכולת התימרון בכדי להמשיך ליצב ולהוביל את הספינה הירושלמית בנתיבה. תחת עול השלטון הרומי והורדוס נציגו, יטול **הלל** העולה החדש מבבל את

שמעון
הצדיק

יהושע
בן פרחיה

שמעון
בן שטח

הלל

רבן
יוחנן
בן זכאי

רבי
אליעזר
בן יעקב

333-324

הנהגת העם וייסד את שושלת הנשיאות. הוא ושמאי בן זוגו יתמודדו עם שלטונו העריץ של הורדוס, העבד החשמונאי המורד, הבונה בעמל כשרון ועריצות את מבצרי העיר, ומפאר את מקדשה, שמי שלא ראהו לא

ראה בנין נאה מימיו.

שלטון הנציבים הרומים הגס והאכזרי מביא את ירושלים, יהודה והגליל למרד רחב היקף. יושבי העיר המתחלקים לשלושה מחנות - המורדים, המתנגדים והמתלבטים. נכנסים למערבולת דמים ומלחמת אחים בניסיון לכפית המרד על יושבי העיר כולם. עם הגעת המאבקים הפנימיים לכדי שריפת מחסני החרום העירוניים והשמדת מלאי המזון המאוכסן בהם, נוטל **רבן יוחנן בן זכאי**, צעיר תלמידי הלל את היוזמה לידין, מוברח בארון מתיים עד למחנה המפקד הרומי, אספסינוס, ומקבל אישור להקמת מרכז רוחני חילופי - זמני בעיר יבנה. 'תן לי יבנה וחכמיה'. בעוד הרומאים פורצים לעיר הנצורה, ושורפים את בתיה ומקדשה בעוון 'שנאת החינם' השוררת בין בניה. זכרונו, תבניתו וסדרי עבודתו של המקדש החרב יוחקו לדורות במסכת מידות מיטודו של **רבי אליעזר בן יעקב**. רק כעבור שישים שנה, עם דיכוי מרד בר כוכבא, שריפת מאות כפרים ומבצרים ושטיפת ארץ יהודה בנהרות דם, מושלם חורבנו של הבית השני. תחת ירושלים נוסדת עיר אלילית בשם 'איליה קפיטולינה' ויהודים מוכרזים כבלתי ראויים ברחובותיה. מצבם של יהודי ירושלים עוד ילך ויחמיר בתקופה הביזאנטית - 'משעה שהפכה המלכות למינות' - עם הכרזת הנצרות כדתה הרישמית של האימפריה הרומית. מעתה יהפכו הרדיפות לענין דתי רוחני בעל שרשים אידיאולוגיים עמוקים, וירושלים תהפוך למעוז כנסיות וצליינות נוצרית.

שמעון הצדיק

משירי כנסת הגדולה

8

מאה 4 לפני הספירה

חבר מוסד ההנהגה בן התקופה
הפרסית - 'כנסת הגדולה'

מיני לכהן גדול

הפגישה עם אלכסנדר מוקדון
הנאור והאגדי

מותו ודעיכת המקדש

הקמת מקדש חילופי במצרים
על ידי בנו - 'מקדש חוני'.

1 ספה עמ' 340

קבר שמעון הצדיק - מערת קבורה מימי הבית השני. בה מצביעה המסורת (היזוזה החל מהמאה ה-13) על מקום קבורת שמעון הצדיק. בכל ימי הביניים עולים יהודים להתפלל במקום תוך תשלום חצי גרוש לשומר הערבי. במאה ה-19 נרכשת המערה על ידי יהודי ירושלים.

שמעון הצדיק נכדו של הכהן הגדול 'ידוע' המוזכר בתנ"ך (נחמיה יב,יא), דור שמיני לישוע בן יהוצדק כוהנה הגדול של שיבת ציון. שמעון משמש ככהונה גדולה ובהנהגת העם בשלהי ימי הפרסים ובראשית שלטון היוונים בירושלים. שריד אחרון למוסד ההנהגה היהודי בן התקופה הפרסית 'כנסת הגדולה', וראשון חכמי תורה שבעל פה הידוע בשמו - "משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים".

(אבות א, ב)

במסורת חז"ל מוצאים אנו את שמעון פוגש את אלכסנדר מוקדון, הכובש הנאור והאגדי, בדרכו ירושלימה ומציל את המקדש ממזימות הכותים החפצים בהחרבתו ובהכרה במקדשם שבהר גריזים. לזכר אירוע זה נחוג בימי החשמונאים חג מיוחד בכ"ה בטבת - "בעשרים וחמשה [בטבת יום הר גריזים] הוא, דלא למספד. יום שבקשו כותיים את בית אלהינו מאלכסנדרוס מוקדון להחרבו ונתנו להם. באו והודיעו את שמעון הצדיק. מה עשה? לבש בגדי כהונה, ונתעטף בבגדי כהונה, ומיקירי ישראל עמו, ואבוקות של אור בידיו, וכל הלילה הללו הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה עד שעלה עמוד השחר. כיון שעלה עמוד השחר אמר להם: מי הללו? אמרו לו: יהודים שמרדו בך. כיון שהגיע לאנטיפטרס זרחה חמה, ופגעו זה בזה. כיון שראה לשמעון הצדיק, ירד

ממרכבתו והשתחוהו לפניו. אמרו לו: מלך גדול כמותך ישתחוהו ליהודי זה? אמר להם: דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בית מלחמתי. - אמר להם: למה באתם? - אמרו: אפשר בית שמתפללים בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב יתעוך גויים להחריבו? - אמר להם: מי הללו? - אמרו לו: כותיים הללו שעומדים לפניך. - אמר להם: הרי הם מסורים בידיכם. מיד נקבום בעקביהם ותלאום בזנבי סוסייהם, והיו מגררין אותן על הקוצים ועל הברקנים עד שהגיעו להר גריזים. כיון שהגיעו להר גריזים חרשוהו, וזרעוהו כרשינין" (בבלי יומא ס"ט.).

חג שני המופיע ב'מגילת תענית' גם הוא נחוג בעטיו של שמעון הצדיק, ותיפקודו קר הרוח אל מול גזרות היוונים - "בעשרין ותרין בטילת עבידתא דיאמר סנאה לאיתאה להיכלא דילא למספד. מפני ששלח קסגלגס את הצלם להעמידו בהיכל ובאה שמועה לירושלם ערב החג. אמר להם שמעון הצדיק עשו מועדיכם בשמחה שאין דבר מכל הדברים ששמעתם. מי ששכן שכנתו בבית הזה כשם שעשה נסים לאבותינו בכל דור ודור כך יעשה לנו נסים בזמן הזה. וכיון שראה שהיו משמשין ובאין אמר להם צאו וקדמו לפניהם יצאו מלאכים וקדמו לפניהם מלאך אחד לעכו והשני לצור והשלישי לצידן והרביעי לכזיב. וכשנודע הדבר יצאו מלפניו כל גדולי ירושלם אמרו נמות ולא תהא כזאת היו צועקים ומתחננים לשליח. אמר להם השליח עד שאתם צועקים ומתחננים לי צעקו והתחננו לאלהיכם שבשמים כיון שהגיע לכרכין ראה בני אדם ששם מקדימים אותו מכל כרך וכרך כיון שראה אותם היה תמה אמר כמה מרובין אלו. אמרו לו אלו הן היהודים שהקדימו לפניך לכל כרך וכרך נכנס לכרכין וראה את

1 ספה ענ' 340

מצבת קבורת שמעון הצדיק - את ריחוקם מקבר הרשב"י פתרו הירושלמים ביסוד הילולת ר"ג בעומר אצל רבי שמעון שלהם. גם כאן נגזז שיער הפעוטות בני השלוש ונפתחת תקופה חדשה בחייהם.

תמצית מורשת שמעון הצדיק: "תורה, עבודה ונחמיות חסדים"

בני אדם שהן מטלין בשוקים על השק ועל האפר לא הגיע לאנטיפטרס עד שבאה לו אגרת שנהרג קסגלס מיד נטל את הצלם ונתנו לישראל וגרוו אותו. ושמעון שמעון קול מבית קדשי הקדשים שהוא אומר בטילת עבידתא לאיתאה להיכלא אתקטיל קסגלס ובטלו גזרותיו וכתבו אותה שעה וכונו ואותו היום עשאוהו **יום טוב**". (מגילת תענית הסכוליון ד"ה / עשרים ושנים בשבת).

על רקע אירועים אלו ושכמותם לא פלא כי בעיני חז"ל ניצב שמעון הצדיק כמגן העם אל מול האיום הקיומי תרבותי שבשלטון היוונים בשורה אחת עם החשמונאים ומתתיהו אביהם - "ולא געלתיים - בימי יוונים, שהעמדתיה להם שמעון הצדיק, וחשמונאי ובניו, ומתתיהו כהן גדול" (בבלי מגילה יא).

ארבעים השנה בהן שימש שמעון בכהונה הגדולה מתוארים בחז"ל כימי שיא של פריחה רוחנית וכלכלית בירושלים, ועם מותו משתנה המצב באחת- "כל זמן שהיה שמעון הצדיק קיים היה נר מערבי תדיר משמת הלכו ומצאוהו שכבה מיכן ואילך מוצאין אותו פעמים כבה פעמים דולק כל זמן שהיה שמעון קיים היתה מערכה תדירה כשמסדרין אותה כשחרית היתה מתגברת והולכת כל היום כולו והיו מקריבין עליה תמידין ומוספין ונסכיהן ולא היו מוסיפין עליה אלא שני יזרי עצים עם תמיד של בין הערביים כדי לקיים מצות עצים בלבד שנ' ובער עליה הכהן משמת שמעון הצדיק תשש כחה של מערכה כשמסדרין אותה בשחרית לא היו נמנעין מלהוסיף עליה עצים כל היום כולו כל זמן שהיה שמעון קיים ברכה נכנסת בשתי הלחם ובלחם הפנים שתי הלחם מתחלקות

בעצרת לכהנים ולחם הפנים ברגל לכל המשמרות לאנשי משמר יש מהן שאוכלין ושבעין ויש מהן שאוכלין ומותירין ולא עלה ביד כל אחד ואחד אלא כזית משמת שמעון הצדיק לא היתה ברכה נכנסת לא בשתי הלחם ולא בלחם הפנים הצנועין מושכין ידיהם והגרגרנין חולקין ביניהן ולא עלה ביד כל אחד... משמת שמעון הצדיק נמנעו אחיו מלברך בשם ואחד אלא כפול" (תוספתא סוטה יג, ד + ח).
 וכן - "דחיו (לשעיר המשתלח) ולא מת יורד אחריו וממיתו. כל ימים שהיה שמעון הצדיק קיים לא היה מגיע למחצית ההר עד שנעשה איברין איברין משמת שמעון הצדיק היה בורח למדבר והסרקין (שבטי נוודים) אוכלים אותו" (יומא פ"ג, ה"ג).

באחרית ימיו חש שמעון באיום ההולך ומתרגש על המקדש, מנסה לעכבו ומציגו בפני בני דורו - "...מעשה ב(כהן גדול) אחד שהאריך (בתפילתו בקדש הקדשים ביום הכיפורים) וגמרו להיכנס אחריו. אמרו שמעון הצדיק היה אמרו לו למה הארכתה אמר להן מתפלל הייתי על מקדש אלהיכם שלא ייחרב אמרו לו אף על פי כן לא היית צריך להאריך. ארבעים שנה שימש שמעון הצדיק את ישראל בכהונה גדולה ובשנה האחרונה אמר להן בשנה הזאת אני מת אמרו לו מהיכן אתה יודע אמר להן כל שנה שנה ושנה שהייתי נכנס לבית קודש הקדשים היה זקן אחד לבוש לבנים ועטוף לבנים נכנס עמי ויוצא עמי ובשנה הזו נכנס עמי ולא יצא עמי" (ירושלמי יומא פ"ה ה"ב).

1 ספה עמ' 340

מערת סנהדרין קטנה - מערת קבורה הסמוכה לקבר שמעון הצדיק, ובה 23 כוכי קבורה, כמנין חברי סנהדרין עירונית. המקום שופץ על ידי ועד הצירים הציוני והותאם לעריכת כינוסי תפילה וחג, כמובן זכה השיפוץ לתיעוד הולם למען ההיסטוריה והרוחמה

שכונת שמעון הצדיק - שכונה יהודית קטנה וענייה המוקמת בשנת 1891 בסמוך לקבר וניטשת בפרעות תרצ"ז. בסמוך אליה פורצים חיילי הצנחנים לשחרור מזרח העיר. כיום שופצו בתיה ויהודיה חוזרים לבתיהם.

עם פטירתו של שמעון הצדיק מתגלעת מחלוקת ירושה בין בניו בעטיה בורח חונוי הגדול שהיה מיועד לרשת את אחיו, מצרימה, ומיסד בה מזבח ובית מקדש אשר נתקיימו מאות שנים - "בשעת פטירתו, אמר להם: חונוי בני ישמש תחתי... לא קיבל עליו חונוי, שהיה שמעי אחיו גדול ממנו שתי שנים ומחצה, ואף על פי כן נתקנא בו חונוי בשמעי אחיו, אמר לו: בא ואלמדך סדר עבודה, והלבישו באונקלי וחגרו בצילצול והעמידו אצל המזבח. אמר להם לאחיו הכהנים: ראו מה נדר זה וקיים לאהובתו, אותו היום שישתמש בכהונה גדולה אלבוש באונקלי שליכי ואחגור בצילצול שליכי (בגדי נשים). בקשו אחיו הכהנים להרגו, סח להם כל המאורע, בקשו להרוג את חונוי, רץ מפניהם ורצו אחריו, רץ לבית המלך ורצו אחריו, כל הרואה אותו אומר: זה הוא זה הוא, הלך לאלכסנדריא של מצרים ובנה שם מזבח והעלה עליו לשם שמים" (בבלי מנחות קט:).

מערת קבורתו של שמעון הצדיק מוזכרת על ידי רבי יעקב השליח כבר בשנת 1235 - "וסמוך לירושלים מערת שמעון הצדיק ותלמידו". קבר שמעון הצדיק מילא תפקיד חשוב בחיי יהודי ירושלים. במקום נערכו קידושי שאינם סמוכים לנישואים והינם למורת רוח רבני ירושלים. לשם גוהרים ההמונים בשנות בצורת בבקשת רחמים וגשם. המערה הינה אתר חובה ליהודים התרים את ארץ ישראל מתפללים ומדליקים נר לכבוד שמעון הצדיק ומתברכים בעבו. מסורת ירושלמית קובעת היולא לכבוד שמעון הצדיק במקום ביום ל"ג בעומר, מעין חלופה ירושלמית להילולת רשב"י

משכן הכנסת - כנסת ישראל הנקראת על שם 'כנסת הגדולה', ומונה 120 חברים כמנין חברי אמה ההיסטורית. לאחר טלטולים במעונות עראיים בתל אביב וירושלים, מתנחלת הכנסת במשכנה הנבנה במימון משפחת חטשילד ב'קרית הלאום' המוקמת על אדמות הכפר הערבי שייח באדר.

שבמירון במהלכה גוזזים לראשונה את שערות הבנים בני השלוש. שנים רבות היתה המערה בידי ערבי אשר גבה דמי כניסה מהבאים למקום עד שנרכשה עם שטח האדמה שלידיה (1876). במקום נבנתה שכונה יהודית קטנה (1894) אשר נהרסה בניסיון פריצה ירדני למערב העיר (1948). השכונה נבנתה ואוכלסה יהודים מחדש כחלק משיבת היהודים למזרח העיר (2000).

רבי יהושע בן פרחיה

לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת

9

מאה 1 לפני הספירה

לימוד אצל ראשון הזוגות' - יוסי
בן יעוזר ויוסי בן יוחנן.

הובלת העם תחת שלטון יוחנן
הורקנוס המתעצם והמצטדק

מנוסה לאלכסנדריה מפני
רדיפות ינאי

הולדת הנצרות בדרך חזרה
לארץ ישראל

איבוד מעמדו עם החזרה
ירושלמית

4 מפה עמ' 361

כנסית הקבר - מחירה של טעות חינוכית: פוגרומים, מיסיון, ניצור, אינקוויזיציה, ושואה ומעוזי עבודה זרה בירושלים.

יהושע בן פרחיה מנהיג הדור ביחד עם ניתאי הארבלי המשמש אב בית דין לצדו, בימי המלך החשמונאי יוחנן כהן גדול הוא יוחנן הורקנוס. יוחנן שירש את שמעון בן מתתיהו החשמונאי אביו, משתחרר מהסדרי כניעתו לאנטיוכוס השביעי ומרחיב את גבולות ממלכתו. כובש הוא את ה'פריאה'- אזור ההתיישבות היהודי בעבר הירדן, את ממלכת השומרונים ומחריב את מקדשם בהר גריזים, את 'אדומיאה' - הר חברון והגג ומגיר את אוכלוסייתה. וכך מוצאת עצמה ירושלים בירה עצמאית לממלכה רחבת ידיים ובראש הנהגתה הרוחנית יהושע בן פרחיה וניתאי הארבלי. את תורתו מקבל יהושע בן פרחיה מראשוני תקופת הזוגות יוסי בן יעוזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים, והוא אשר חונך את מנהיגי הדור שאחריו - יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח.

כנשיא נוטל יהושע בן פרחיה חלק בעתיקת המחלוקות בישראל, האם מותר לסמוך על קרבן ביום טוב. או במילים אחרות, האם המקדש ביום טוב יהיה שומם כבשבתות באין קרבנות כפרה פרטיים, או שמא הומה וסואן הוא כבחולו של מועד - "יוסי בן יעוזר אומר שלא לסמוך יוסי בן יוחנן אומר לסמוך. יהושע בן פרחיה אומר שלא לסמוך ניתאי הארבלי אומר לסמוך. יהודה בן טבאי אומר שלא לסמוך שמעון בן שטח אומר לסמוך. שמעיה אומר

75

לסמוך אבטליון אומר שלא לסמוך. הלל ומנחם לא נחלקו יצא מנחם נכנס שמאי שמאי אומר שלא לסמוך הלל אומר לסמוך. הראשונים היו נשיאים ושניים להם אב בית דין."

עם הפיכתו של המלך יוחנן כהן גדול לצדוקי באחרית ימיו ותחילת רדיפותיו אחר חכמי הפרושים בהן ממשיך ינאי יורשו, בורח יהושע לאלכסנדריה של מצרים עד יעבור זעם. רק לאחר הגעת המסר המוצפן מתלמידו שמעון בן שטח - "ממני ירושלים עיר הקודש לך אלכסנדריה של מצרים. אחותי, בעלי שרוי בתוכך ואני יושבת שוממה" מבין יהושע בן פרחיה כי הסכנה חלפה ומרהיב עז לשוב ירושלימה.

טעות בשיקול דעת חינוכי הופך את יהושע בן פרחיה בעיני חז"ל לאחראי לטרגדיה היסטורית נוראת השלכות - "כשטבח ינאי המלך בחכמים. ברח יהושע בן פרחיה וישו לאלכסנדריה של מצרים. כשנהיה שלום שלח לו שמעון בן שטח: 'מיני ירושלים עיר הקדש לך אלכסנדריה של מצרים: אחותי, בעלי שרוי בתוכך ואנכי יושבת שוממה'. קם הלך ונזדמן לו לאכסניה אחת, כיבדוהו

5 מפנה עמ' 361

כנסית "הגואל" - מחירה של טעות חינוכית: פוגרומים, מיסיון, ניצור, אינקוויזיציה, שואה ומעוזי עבודה זרה בירושלים.

6 מפה עמ' 343

כנסיית הדורמציין - מחירה של טעות חינוכית: פוגרומים, מיסיון, ניצור, אינקוויזיציה, שואה ומעוזי עבודה זרה ביחשלים.

בכבוד גדול. אמר: כמה יפה אכסניא זו. אמר לו (ישו): רבי, עיניה טרוטות. אמר לו: רשע! בכך אתה עוסק? הוציא עליו ארבע מאות שופרות (הכרזות) ונידוהו. בא לפניו (ישו) כמה פעמים ואמר לו: קבלני בחזרה. ולא היה משיגו בו יום אחד היה (יהושע בן פרחיה) קורא קריאת שמע, בא (ישו) לפניו. חשב לקבלו. רמז לו בידו. הוא (ישו) חשב דחה דוחני הוא. הלך, זקף לבנה והשתחוה לה. אמר לו: חזור בך! - אמר לו: כך מקובלני ממך: כל החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ואמר מר: ישו כישף והסית והדיח את ישראל" - כך, מסבירים חז"ל, נוצרה לה הנצרות אשר השביעה מורחים את ישראל. הדיחה

רבים וטובים מבני עמנו לעבודה זרה, השתלטה על האימפריה הרומית והפכה את המלכות למינות. טבחה ופרעה ביהודים בכל רחבי אירופה. במסעות הצלב, בפרעות ת"ח - ת"ט, בפוגרומים ובשואה. והכל בגלל טעות בשיקול דעת חינוכי. בדחיה בשתי ידיים במקום בדחיה חלקית ומוחלשת בשמאל המגובה בחיבוק חם וחזק ביד הימנית - **"תנו רבנן: לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידים, ולא כיהושע בן פרחיא שדחפו לישו הנוצרי בשתי ידיו"** (סנהדרין קז:).

מרתקת היא העובדה כי שמו של ישו הושמט מרוב מהדורות הש"ס עקב אימת הצנזורה הנוצרית ותחתיו נכנס 'תלמיד אחד' או הושמט הסיפור כולו.

הטלת אחריות הולדת הנצרות המוטלת על רבי יהושע בן פרחיה עומדת בעינה גם אם מבחינה היסטורית מפרידות כמאה שנים בינו לבין ישו הנוצרי על פי התיארוך המקובל.

לא פלא הוא כי גרעין מורשתו של יהושע בן פרחיה עוסק בסמכות הרב, בחברות ובדין כל אדם, גם אם חטא ואכזב, לכף זכות - **"יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי קבלו מהם יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב וקנה לך חבר והוי דן את כל האדם לכף זכות"** (אבות א, ו).

7 מפנה עמ' 336

כנסית "כל העמים" - מחירה של טעות חינוכית: פוגרומים, מיסיון, ניצור, אינקוויזיציה, שואה ומעוזי עבודה זרה בירושלים.

כנסיית מרים המגדלנית - מחירה של טעות חינוכית: פוגרמים, מיסיון, ניצור, אינקויזיציה, שואה ומעוזי עבודה זרה בירושלים.

לאחר שובו מן המקלט באלכסנדריה מוכיח יהושע בן פרחיה בקיאות גדולה בסדרי החיים במצרים, אולם זוכה לביקורת חריפה על העדרותו בימים הקשים אשר עברו על יהדות ארץ ישראל תחת שלטון ינאי ורדיפותיו ומאבד את מעמדו - **"יהושע בן פרחיה אומר חטים הבאות מאלכסנדריא טמאו מפני אנטליא שלהן אמרו חכמים אם כן יהיו טמאות ליהושע בן פרחיה וטהורות לכל ישראל"** (תוספתא, מכשירין)

על עוצמתה של ההנהגה וההתמכרות לה מעיד יהושע מתוך ניסיונו האישי ומתוך עיון זהיר בדמותו של שאול המלך אשר בראשית דרכו בורח מן המלכות. אולם לאחר זמן מתמכר לה ורודף את דוד המיועד לנטלה ממנו- **"אמר ר' יהושע בן פרחיה: בתחילה כל האומר עלה לה, אני כופתו ונותנו לפני הארי, עתה כל האומר לי לירד ממנה, אני מטיל עליו קומקום של חמין, שהרי שאול ברח ממנה, וכשעלה בקש להרוג את דוד"**. (בבלי מנחות קט)

אולי גם במקור זה ניתן לשמוע הד לאופוזיציה לוחמנית עמה גאלץ יהושע בן פרחיה להתמודד עם חזרתו ירושלימה.

מפה עמ' 333

כנסיית "העליה" - הדרומי שבשלושת מגדלי רכס הר הצופים.
מחירה של סעות חינוכית. פוגרומים, מיסיון, ניצור, אינקויזיציה, שואה ומעוזי עבודה זרה בירושלים.